

գլխոյ մէջ, զԵովհ. Զ. Կաթողիկոս Պատմաբան՝
 Երեք գլխոյ մէջ, զՄատթէոս Ռուհայեցի՝ շորս
 գլխոյ մէջ: Ասոց վրայ կ'աւելցուի գլուխ մ'ալ
 պս վերնագրով՝ «Հայերէն աղբիւրք պատմու-
 թեան Գոնկոյաց մինեւ ցժամանակագրութիւն
 Մատթէի Ռուհայեցոյ», Վերջապէս կ'ալ գայ
 20 Երես Յաւելուած մը՝ «Պատմագրութիւն առ
 Ասորիս եւ առ Հայս» վերնագրով, որուն մէջ
 ասորի պատմագրական յիշատակարանաց վրայ
 ճառելով՝ կը ցուցնէ թէ Հայոց եւ Ասորոց
 մասաւոր զարգացման պարագաներն նոյն էին, թէ-
 պէտ եւ լեզուաւ երկուքն իրարմէ անջատեալ:
 Այս Յաւելուածով կը փակուի մատենաւ:
 Ընդ հանրապէս բովանդակ գրքին մէջ ըն-
 թերցողը կը տեսնէ քով տեղեկութիւն արգային
 եւ օտարազդի հնդկականաց՝ որ Հայոց վրայ խօսած
 են, ծանր խորհողութիւն, անկողնակալ դա-
 տաստան, եւ առանձինս սեր եւ հակամտու-
 թիւն բազմադարեւն ծերունի հնդկականին առ
 ազգս Հայոց:

Հ. Գ. Գ.

ՊԱՅՄԱՆԱՆ

ՆՆԵՆԱՆ ԵՐԶՆՈՒ

Դնեալ տարի Գեկտեմբեր 1ին Մ. Հա-
 պերլանտով Վիեննայի կայսերական թանգարանին
 վերահասուէն՝ քաղ հմուտ սանսրիստ եւ ուրիշ
 լեզուաց, Սրբալի արքայ վերնագրով գեր-
 մաներէն ոտանաւոր սր հրատարակեց: Գերմա-
 նացի բանաստեղծն իւր 31 տուն բերթուածին
 մէջ Արշակ Բ. Թագաւորին Անուշ Բերդն ու-
 նեցած աղետալի վերջը կ'երգէ, հետեւելով
 քալ առ քալ փառասորի Բուզանդացոյ. (Գիրք
 Ե. ԳԼ. Է.)

Թագաւորին բանտարգելութեան վրայ
 ազգին որդն ու աշխարհ պատմելէն ետեւ՝ պս-
 պէս յառաջ կը տանի իւր խօսքն:

Ժառայ մի էր քաղ երբեմն Արշակայ,
 Յոյժ հաւատարիմ, քան զԲայր ոսկին
 Ազնիւ Անրա սիրտ. քաշկոթեամբ ակահ,
 Ի գայրուցս առիծ էր մա գայրագին:

Ի շրջայս ըզմա տարան ձաւ գերի
 Ի խորս աշխարհին, Արշակս ի սահման.
 Մինչ ազատութեամբ արջոյք են հետի,
 Սիրտ զորնայտն մա կենաց պայման:

Վառեալ աւրախոռ կայր քաղաւարտիկ,
 Ի պատառ քալին մագդենիկ արանց,
 Էր մաւտարակեալ քան գամթիւ մարդիկ,
 Ըզրագոյնք էր մա զրեւալ քաղ ի ռաց:

Դեպ լինէր երբեմն տալ ձրմա մակառ,
 Ամենայն ոտնք ի մարտաւարիմ
 Արտոթիւնս ամթիւ հայոյն Դրաստաւառ
 Ընդդէմ թրջանմաց սուր խարքքն աշարին:

Յամկարծ թրջանմաց մարտիկը կաշքթոռն
 Ջարքայն պաշարեալ զճորս յոյս հատին.
 Անդէմ փոթորիկալ իւր ըզգամթ ի խոռն,
 Զթրջանմանս առմէր ջիւր վայրաւարին:

Ի կոտորածն արքայն ապրեցաւ.
 Յարթ ու թմաւ հնչեաց բարբառ ընդ աշիր. —
 Եւ արքայն Պարսից ցրնծող ձեռքս մեծաւ,
 Առ փրկիւն իւր քաղ աշտիկն բարբառէր:

«Խրնդիւնս դոս յինն. մարտիկը առնումի,
 Ըստ հնչտի ըզնորմ. քնդ տացի արտաւ.
 Իբր ըզքն մարտիկն ոյ՝ քաղ արծաւի
 Թագի եւ բարձի թելի հասարակ»:

Յայնժամ Դրաստաւառ առն ցրնծ Արքայ.
 «Թագ խնդրեմ էս ոչ, աշ զայս ինչ միայն.
 Թող տեւից ըզքնալ զիմ տոյն. որ աղի կայ
 Ի շրջայս գերի յնկողն ախտանմ:

Թող հաւից ըզմա յամուր կապանաց,
 Յորս ի մութ ձրտի խորս քաղաքորմի,
 Ծղից ձրմա մեծ ըռաց մեծարանաց
 Զխարդ եւ կարմ ինն լիցին՝ միշտ օր մի»:

... Եայնժամ Խոժոռնալ արքայն մեծ Արքայ,
 «Հնժ աշտիկս. առն. առնիւ իւր խրնդրեւ.
 Ծաղոտնիկ են քնդ կենար, թէ կարմի գի նս,
 Զարեւոյ քո յաշտոյ հատանն յարեայց:

«Թող խաղաղութիւն իցէ անխաղաճ
 Ի մէջ միւր: — Այլ հիմ գայս սիրտ քո կամի. —
 Եւ այց գի հատապայ, լիցի քո արդ քան.
 Եւ իմ ազատութեամբս առ իմ թրջանմ: —

«Լաւ եւս մարթէի խորն դոս յինն,
 Զիմ հաճալ ընդ քանդ. գոր աղի կաշքթոյր:
 — Բայց գի մեծամեծ քո գործք անգին են,
 Եւ իմ, տըռնալ քնդ եւս ոյ շէնն հրնար: —

Գորնեց վաղ արքայն իւր ձեռամբ մարտիկ,
 Եւ ընկեր ձրմա զուրն փռնշտիւմ.
 «Մի օր կացցես անդ, եւ մի օր Արշակ
 Մի կացցի ի խնտ շրջայսցի կապանս: —

«Մի գայս աղի պարսպ անցանն թողից»,
 Գորնե ցրնծացալ Դրաստաւառն անդին,
 «Փռնիւմ գի ծագեալ ի շրջանց կողից
 Վաղի տեւից են գայնեմ ի քանդին»:

Ընդ դաշտս յալանախոս փռնշտեալ կալի,
 Մինչեւ յնկողն քնդն գայ սիրտ ի բերան. —
 Ընդ տանգոյս փռնշտ, մին անգն երկուքի,
 Սիրտ իւր բարբառէ, եւ արիւնն ձուլ:

Մտանէ ի ձեռքս, հաւատարիմն ալն.
 Ի խորս միջնապատ եւ անյոյ քանդին.
 Արշակ յառնալ գայս, — եւ միջնապատն
 Ծածկեալ ըզգրդիւն տղայ դաժնագին:

Ի ծոռն իննն ծառայն Դրաստաւառ,
 Առաւ ի ըզնիկ խորս արքայի: —
 «Զքնդ, առն, արքայ, մտանալ շէր մարթ,
 Զից հաւատարիմ հանապաղ կայի»:

Հաճեալ ըրիմայեց յսոց զգալարնս.
ի ձեռաց նորս թօյնով զայրիս.
Արիանէ շքիւ նրին խաղմովս.
Ժիրանեօք դատէ զորին դարտիս:

Ժիրանիս արիանն մնա մեծապայտաւ,
Դոճէ թագ ի գոյեռն զգարարարայտն,
Հոր ծրկեմն ի գոյեռն մա եղևալ շարայս.
Միմէ զարայտն յնմա Հայոց իմա իրայս:

Ի Երեմիայ տառա իմ խաղմովորտիկ,
Պարպաշինն տառաք իմ ունի խաժուկ.
Ըզկիմ հարկամէր Դրաստամառ մարտիկ,
Յի լիցի ուրախ արքայն իմա Արշակ:

Այ մա գաղթի իմ արիանն ի գեղին,
Հեծեմքս ուժգին ի արտին խորոց.
Յուզ եղին նրմա կոչմոց իրոց շիտիմ.
Նորդիցան վերք, վառեցա յայնս խոց:

Հոս թիլ կու տայ բանաստեղծն իւր գրիին՝
պատմել թագաւորին սրտի ցան՝ որ կը տեսներ
աչաց առջեւ իւր անցեալը, ներկայն ու ապա-
նին իրեւ իրարու ընդգիծակաց պատկերներ:
Թագաւորին ցառոց զարուցն երբ աստակու-
թեան յետին տատիճան կը Տասնի, այն ատեն

ի խաղմովորտին միմէ բարմիս իմա խոյս.
կարիս ի ձեռին վարանց իմ աւիմ,
Հայր յամար իմ իկու զգալմանս սայր,
Խոր խոցեալ անխաւ, նմա ոչ աչ մի: —

Դրաստամառ ապիւրայ անքրթիթ յառա.
Տեսանէ զիւրոյ Տեսոմ զայրոյս մանուկայ:
Տածեցա զանկան — իմ արեւմա տոռ
Ժամկեաց իմ ըզմա ի քրթիթ անխա:

ԲԱՐՈՅԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՆՈՐԱՎԷՊ

ԳՐԻԵՍԻԼԵՆ

ԳԼՈՒԽ Բ.

Նորմանն որս մի:

(Հարմարութիւն)

Ուսմա վիգար տը վալիէ հարկապետն՝ որ
Մարգիդն բերդը կը բնակէր զաղիւսի հնազոյն
աղետատոհմ ընտանիքէ սերած էր: Եղբայրներու-
թիւնն յաղիւսեալ էր իւր աստղատմներն, իսկ
կոյսրութիւնն իւր ընտանեաց ետ էր գարնուցած:
Իւր դասակին զինուորներն շատ բան կը պատմէին
անոր հարստութեանց, ապաւանակն գգաման, եւ
մեծ անուան վրայոք զոր կայսերական պալատան
մէջ ունէր: Բնութիւնն ալ ամեն առաւելութիւն
անինայ շնորհած էր մարմնայն: Երկարածնոտ գեղը
թեւեւ գեղեցկութեան իրաւ կանոնաց համաձայն
չէր, սակայն յանկուցիլ էր եւ յաբաւակիլ: Ա-
մեն գործոցն առաջնորդ էր գաղիւսացոյ ասպետա-

կան նկարագիրն. վարմանը մէջ ալ հայրենացաց
աղետութիւնն ու սիրտութիւնը կը ցուցնէր:
Թեւեւ տակաւին ջատեւ հինգամայ, օգոյ անհար-
թութեան թիւացած կերպարանն այրական տեղը
ունէր, եւ սեւա աշկուհին հրապարտ էր փայփլէին՝
ինչպէս Սպանիացոյ առակ եղած աշուրները:

Մարգիդը գրեթէ ֆանտաստիստայ դուստր
մ'ունէր, որ Գաղիւսացոյն աղետական վարմանն
անդգայ չէր: Գիւղարարներն մէջ կը հօծէին թէ
հարկաւորութիւնն եւ Մարման մէջ բարկամութիւն
մը կայ, որ ամեն ուղանկացոյ սիրտն ի խոր կը խո-
յէր: Որչափ կ'երեւայ՝ Մարգիդը կամ ամենեւին չէր
իմացած, եւ կամ գէթ չէր ուզեր ասոր առաջն
առաւել այնպիսի մեծանմանութեամբ, որ պաշտա-
կան արիւնն իրմէ կը պահանջէր: Թերեւս այն պատ-
ճառաւ որ Գաղիւսացոյն աղետականութիւնն ու
պաշտօնը տեսնելով, կը համարէր թէ իրեն գտեւր
յարմար փեսայ կրնայ ըլլալ, մանաւանդ որ Գաղ-
իւսացոյ գէթ ունեցած ատերութիւնը շուտից այն
սաստիկութիւնն՝ որ իւր հայրենակիցները կը վաւեր
ու կը բորբոքէր: Անոր համար անուշաւ կ'սկսէր
մտքէն՝ որ եթէ յարաբերութիւնները դարձեալ
խաղաղական կերպարանը առնուն, կարելի է գաշն
մը դնել:

Գաղիւսացոյ այս միջոցին Պայնին պողտան
բազմութիւ պահապան զորք տնայնուցին, Մարգի-
դին որսի բերդն ալ մնայուն պահակապան ընդու-
նեցաւ: Ընդհանրապէս այս ժամանակէն վեր Մար-
գիդն սկսաւ Գաղիւսացոյ ժողոված միտանդ
յայտնել: Թեւեւ յառաջագոյն հայրենաց համար
գէշը չէր առած, բայց չէր պատճառ իւր հայրե-
նասիրութեան վրայ տարակուսելու: Մանաւանդ
թէ ասդին անդին կը լսուէր՝ թէ Մարգիդը Պա-
տերազմաց հետ գալտի յարաբերութեան մէջ
է. եւ որովհետեւ յաճախ երկայն ատեն բերդէն կը
հեռանար, եւ գրեթէ ճշդիւ այն ատեն՝ երբ Պա-
տերազմացը յարձակում կ'ընէր, շատերը կ'ուզէին
այս երեւոյթին անով մեկնել՝ որ Մարգիդը այն
յարձակմանց գլխաւոր մասնակցութիւն ունի:

Մարգիդին արտաքին ալ բարբոյկն միտան
էր ասոր: Ինքն այնպիսի մէկը չէր երեւար, որ պա-
լատան օգոյն մէջ հանդիսութիւնէ: Եւ ինչ անտառ
կը հոտէր քան թէ անուշաւ: Տղայութեան վեր
որսը սիրական զբոսանքն էր: Անիկեւ նշանաւու
էր՝ աչքը ճշգրտացնել, ձեռքը հաստատուն: Երի-
վարն որչափ ամեն ի ըլլար, այնչափ եւ անգոր
վար էր սանձելու: Մարգիդն քառասներորդ տարին
նոր էր մտած, եւ թէ եւ ընտելութիւնն այնչափ մեղ-
մացած էր, որ ալ չէր ուզեր յանգուցն ձեռնարկու-
թեամբ: Կեանքը վտանգի մէջ դնել, սակայն հին
աղիւսական իւր չէր կորսնցուցած: Բաւ ձիաւոր
էր, եւ հետիւտան արաւանաց մէջ սրեւն քաջ դի-
նուորի հետ կրնար մղել: Եւսեւ լեւա ելլելու մէջ
յանգուցն եւ քաջ էր: Աւելցնուր նաեւ բնական
սրամիտ համարն ու սպանիական հրաւանդ քաջու-
թիւնն՝ որուն յանգուցն ձեռնարկութիւնն ալ
խառն կ'ըլլայ, այն ատեն Մարգիդին բազալայու-
թեան նշանակութիւնը կրնար գուշակուիլ:

Մարգիդն իւր դեռաբայն աղիւսը քրտն յառ-
ման էր, որ Մարգիդուհայն մահուանէն ետեւ